

УДК 378:373.3

Хитра З. М.

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ПРИРОДНИЧО-НАУКОВОЇ КАРТИНИ СВІТУ

У статті розглядається проблема підготовки майбутнього вчителя початкової школи до формування в учнів природничо-наукової картини світу. Автор пропонує використовувати елементи інтерактивних технологій (активні методи і форми навчання), які покликані формувати природничо-наукову та методичну компетентності у майбутнього вчителя початкової школи. Основну увагу приділено використанню у процесі підготовки майбутнього вчителя початкової школи навчальних дискусій, тренінгів, ділових ігор, проектів, навчально-творчих задач.

Ключові слова: *інтерактивне навчання, інтерактивні технології, активні форми і методи навчання, майбутній учитель початкової школи, природничо-наукова картина світу, професійна підготовка.*

Постановка проблеми. Якість та результативність професійної підготовки вчителя початкової школи в сучасних умовах визначається цільовими орієнтирами, сформульованими у Державному стандарті початкової загальної освіти (2011) та Навчальних програмах для 1–4 класів загальноосвітніх навчальних закладів (2011). Серед завдань початкової освіти особливе місце посідає забезпечення становлення й розвитку особистості школяра на основі сформованої цілісної науково обґрунтованої системи знань про навколишній світ, в якому живе дитина. Ця проблема набуває особливої значущості, оскільки саме у початковій школі закладаються основні ціннісні орієнтири особистості та опановуються способи навчально-пізнавальної діяльності.

Концептуальні напрями удосконалення та розвитку вищої педагогічної освіти закладено у законах України "Про вищу освіту" (2014), Національній доктрині розвитку освіти (2002), Державній програмі "Вчитель" (2002), Стратегії інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів, Національній стратегії розвитку освіти в Україні 2012-2021 рр., Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти (2014).

Проблема професійної підготовки вчителя початкової школи до навчання природознавства, екологічного виховання учнів розглядаються українськими (О. Біда, Н. Борисенко, З. Запорожан, А. Крамаренко, Т. Пушкарьова, К. Степанюк) та російськими (Г. Байгулова, В. Горощенко, З. Клепініна, М. Шептуховський) ученими. Проблеми цілісності знань про навколишній світ присвячені роботи філософів (Р. Арцишевського, М. Гримич, С. Клепко, С. Подмазіна, І. Цехмістро); психологів (І. Бега, Л. Виготського, М. Іванчук, В. Моргуна, О. Мякушко, Т. Піроженко, М. Холодної); педагогів (Т. Байбари, К. Гуза, Л. Зоріної, В. Ільченко, А. Степанюк, Н. Яришевої, В. Сухомлинського). Сутність феномену наукової картини світу досліджували філософи І. Григорків, П. Дишльовий, О. Крікунов, С. Кримський, Є. Кукушкіна, О. Молотова, С. Худяков. Проблема формування наукової картини світу висвітлена у роботах педагогів Л. Бурової, С. Гончаренка, Є. Дурманенко, Т. Дяченко, В. Кузьменка, І. Куліковської, Л. Максимової, Е. Монозоня, О. Сокурєнко. Дослідженню окремих питань підготовки вчителя початкової школи до формування в учнів цілісного світорозуміння присвячені дисертаційні дослідження Н. Медведєвої, О. Мірошніченко, Н. Нетребко, Н. Очірової, А. Цимбалару, С. Якименко та ін.

Відповідно до діючого законодавства підготовка вчителя початкової школи здійснюється у вищих навчальних закладах I-IV рівнів акредитації (педагогічних училищах, коледжах та університетах). Саме у педагогічних училищах та коледжах закладаються основи педагогічної освіти вчителя початкових класів, а тому від якості їхньої підготовки у цих навчальних закладах значною мірою залежить подальше становлення майбутніх учителів початкової школи, успішність їхньої педагогічної діяльності. Водночас теоретичний аналіз наукових джерел свідчить, що проблема підготовки майбутнього вчителя початкової школи до формування в учнів цілісної картини світу є недостатньо розробленою як у теоретичному, так і методичному аспектах.

Метою статті є актуалізація ролі інтерактивних технологій навчання в процесі підготовки майбутнього вчителя початкової школи до формування в учнів природничо-наукової картини світу.

Виклад основного матеріалу. Опираючись на дослідження О. Алексюка [1], Л. Коваль [4], С. Мартиненко [5], Л. Хоружої [8], М. Чобітька [9], нами була застосована технологія опанування змісту

підготовки майбутнього вчителя початкової школи до формування в учнів природничо-наукової картини світу та оволодіння необхідними компетенціями студентами: сприймання та усвідомлення змісту, структури, ознак об'єкту; осмислення зовнішніх та внутрішніх зв'язків об'єкта; запам'ятовування і закріплення виділених ознак, властивостей, зв'язків; застосування цих знань під час педагогічної практики, що передбачала використання доцільних різноманітних інтерактивних технологій навчання.

Відповідно до нашого предмету дослідження важливими є погляди А. Вербицького [2] щодо сутності контекстного навчання, що вченим трактується як форма активного навчання у вищій школі, яка орієнтована на професійну підготовку студентів і реалізується за допомогою системного використання професійного контексту, поступового насичення навчального процесу елементами професійної діяльності. Таким чином, контекстний підхід у підготовці майбутнього вчителя початкової школи до формування в учнів цілісної природничо-наукової картини світу полягає у проектуванні педагогічних систем та реалізації освітнього процесу, в якому за допомогою інтерактивних технологій навчання моделюється предметний і соціальний зміст його майбутньої професійної діяльності щодо формування в учнів цілісної природничо-наукової картини світу.

Необхідно зазначити, що у вищій школі все більше набувають поширення та застосування інтерактивних технологій навчання, оскільки вони мають великий освітній і розвивальний потенціал, забезпечують максимальну активність студентів у навчальному процесі, високу результативність. Зокрема, на думку О. Татарчук [7, с. 280], основною педагогічною ідеєю застосування інтерактивних технологій навчання є активізація розумової діяльності студентів, актуалізація опорних знань, індивідуалізація навчального процесу, надання можливості самостійного осмислення студентами значення отриманих знань для використання їх на практиці, виховання позитивного відношення до предмету.

Серед наукових праць, що присвячені проблемі інтерактивного навчання, заслуговують на увагу дослідження С. Сисоєвої [6, с. 40-41], яка визначає інтерактивні технології навчання як такі, що забезпечують включення студентів у процес навчання за рахунок добору й використання сукупності інтерактивних форм, методів, прийомів, методик, засобів навчання, що дозволяють гарантовано досягати запланованого результату, забезпечити зворотній зв'язок, право вибору, двоспрямованість спілкування, оптимальне врахування життєвого й професійного досвіду тих, хто навчається. Базовими принципами інтерактивного навчання, на думку дослідниці є: принцип діалогічної взаємодії, кооперації й співробітництва, активно-рольової (ігрової) і тренінгової організації навчання [6, с. 37]. Таким чином, при інтерактивному навчанні студентів забезпечуються умови для активної взаємодії між собою всіх учасників навчального процесу, моделювання ситуацій, спільного вирішення навчально-творчих завдань та педагогічних проблем. Інтерактивні технології навчання студентів конструюються із сукупності тих інтерактивних методів і форм, засобів навчання, які найкращим чином забезпечують ефективне функціонування змісту професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, відповідають їхнім інтересам і запитам. При цьому має відбуватися постійна зміна видів навчальної діяльності: навчальні дискусії, ділові ігри, робота в групах, проекти тощо.

У нашому дослідженні професійну підготовку майбутнього вчителя початкової школи до формування в учнів цілісної природничо-наукової картини світу пропонується базувати на компетентісно орієнтованих засадах із використанням сучасних освітніх технологій (розвиток критичного мислення, проблемний підхід, проектні технології, використання ІКТ тощо). Розглянемо деякі активні методи навчання, підібрані нами з метою підготовки майбутнього вчителя початкової школи до формування в учнів цілісної природничо-наукової картини світу. На наш погляд, значний ціннісно-мотиваційний та активізуючий ефект під час вивчення студентами предметів природничого циклу ("Основи початкового курсу природознавства", "Основи екології") забезпечують навчальні ситуації, в яких студенти повинні самостійно пояснювати оточуючі явища та предмети; відстоювати свою думку; брати участь в дискусіях і обговореннях; пояснювати іншим студентам незрозумілі слова, явища, процеси; вирішувати пізнавальні завдання, комплексно використовуючи відомі їм способи рішення. Мотиваційно-ціннісному осмисленню вивченого студентами навчального матеріалу сприяють такі методи і прийоми, які використовуються нами на заняттях з "Основ початкового курсу природознавства" та "Методики навчання природознавства", що стимулюють у студентів виникнення інтелектуальних почуттів – подиву, захоплення, допитливості, сумніву тощо.

З метою формування мотиваційно-аксіологічного, когнітивного і діяльнісно-операційного компонентів готовності майбутнього вчителя початкової школи до формування в учнів цілісної природничо-наукової картини світу, в їхній неподільній єдності, нами пропонується використання активних лекцій, дискусій різних типів (дебатів, диспутів), імітаційних методів, які покликані стимулювати і вмотивувати навчально-пізнавальну діяльність студентів, формувати у них ціннісне ставлення та позитивну мотивацію до формування в учнів цілісної природничо-наукової картини світу, розвивати їхні особистісні та професійні якості, підвищувати загальнокультурний та професійний рівень майбутніх учителів.

Значний потенціал у формуванні ціннісно-мотиваційного ставлення майбутнього вчителя до формування в учнів цілісної природничо-наукової картини світу відіграють методи навчальних дискусій

(групова дискусія, рольова дискусія, дискусія типу "аргумент-контраргумент"). Матеріалом для навчальних дискусій може виступати не тільки нормативний зміст навчальних дисциплін, але й відеозаписи фрагментів уроків, здобутий емпіричний матеріал та набутий досвід студентів під час проходження педагогічної практики. Під час групових дискусій відбувалося колективне обговорення визначеної проблеми, кінцевою метою якого є досягнення певної загальної думки щодо неї. Цінним є те, що у ході навчальної дискусії відбувається колективне зіставлення думок, оцінок, інформації з обговорюваної проблеми, яка стосується проблеми формування в учнів наукового світогляду. Мета таких дискусій полягає в тому, щоб навчити студентів розуміти думку інших, враховувати позитивні сторони протилежних думок, чітко висловлювати свої думки і відстоювати їх у ситуаціях, коли стикаються різні точки зору.

Ще одним ефективним способом, на нашу думку, формування ціннісного ставлення та позитивної мотивації майбутніх учителів щодо формування в учнів цілісної природничо-наукової картини світу є залучення студентів до предметних гуртків, роботи студентського наукового товариства, зустрічі з провідними фахівцями та науковцями тощо. З метою поглиблення змісту навчальних дисциплін, сприяння формуванню у майбутнього вчителя початкової школи цілісного наукового світорозуміння, ціннісних орієнтацій, безпечної поведінки, актуалізації суспільно-значимих проблем щодо профілактики шкідливих звичок серед школярів і студентської молоді пропонуємо проведення конференцій і семінарів із залученням провідних науковців, авторів підручників для початкової школи, волонтерів соціальних служб. Зокрема, під час вивчення предметів природничо-наукового циклу студенти систематично залучалися до світоглядних дискусій щодо проблеми походження життя на Землі, походження і сутності людини, права на аборт та ефтаназію, еволюції гендерної ідеології, а також інших складних соціальних та біоетичних питань. Встановлено, що цілеспрямоване і систематичне використання прийомів провокаційних висловлювань, залучення неординарних фактів і біографічного матеріалу з життя вчених та видатних людей забезпечує створення сприятливих навчальних ситуацій, активізації пізнавальних процесів у майбутніх учителів початкової школи, що забезпечуватиме їхню здатність формувати в учнів цілісне світорозуміння.

Ефективність формування готовності вчителя початкової школи до формування в учнів цілісної природничо-наукової картини світу, на наш погляд, можуть забезпечити використання ігрових методів, зокрема, імітаційних тренінгів, ігрового проектування та ділових ігор. Навчальна ділова гра дозволяє створити в підготовці майбутнього вчителя початкової школи до формування в учнів цілісної природничо-наукової картини світу предметний та соціальний контексти майбутньої професійної діяльності і тим самим змоделювати більш адекватні у порівнянні з традиційним навчанням, умови формування ціннісно-мотиваційної сфери, професійних умінь і навичок, нового знання. Необхідно зазначити, що одна й та ж гра може бути використана з різною метою, не тільки з метою формування ціннісного ставлення та позитивної мотивації студентів щодо формування в учнів цілісної природничо-наукової картини світу, але й для формування або закріплення відповідних знань, умінь та навичок щодо означеного аспекту діяльності.

Необхідно зазначити, що у сучасній педагогічній теорії та практиці все більшого зростаючого значення набувають проектні технології, за допомогою яких студенти набувають знань і умінь у процесі планування і виконання практичних завдань. З метою ефективного проведення проектних технологій у процесі професійної підготовки майбутніх учителів ми дотримувалися наступних вимог, до яких належать: наявність освітньої проблеми; дослідницький характер пошуку шляхів розв'язання; структурування діяльності відповідно до класичних етапів проектування; моделювання умов для виявлення учнями або студентами навчальної проблеми; самодіяльний характер творчої активності учасників проекту; практичне або теоретичне значення результату діяльності; педагогічна цінність. У нашому дослідженні проектні технології використовувалися під час вивчення циклу предметів природничо-наукової підготовки ("Основи екології"; "Основи початкового курсу природознавства"; "Анатомії, фізіології та гігієни дітей шкільного віку"), циклу професійної та практичної підготовки ("Основи педагогічної майстерності", "Методика навчання природознавства", "Методика навчання предмета "Основи здоров'я"", "Методика навчання предмета "Я у світі""") та під час педагогічної практики. Пропонуємо орієнтовну тематику проектів, які на наш погляд, покликані забезпечувати готовність у майбутнього вчителя початкової школи формувати в учнів цілісної природничо-наукової картини світу: "Година Землі", "Фестиваль народів світу", "Екомодя", "Збережи планету від сміття", "Захисти природу" (конкурс плакатів, що пропагують енергозбереження), "Захисти первоцвіти" на День Землі (конкурс плакатів, що пропагують збереження ранньоквітучих рідкісних рослин), "Знай, люби, бережи" (виставка фото зникаючих рослин і тварин України, тематична міні-збірка), інформаційно-пізнавальний проект "Хімія навколо нас" (презентація про хімічні речовини в житті та побуті людини), "Формування корисної звички" (презентація, реклама, рольова гра), "Гендер в освіті" (презентація, рольова гра), проект "Славені вчені-українці" тощо. Роботу у навчальному проекті пропонується розпочинати з чіткого формулювання його мети, завдань та планування дій викладача та студентів. Спільно зі студентами викладачі обирали форму проектної діяльності: індивідуальна, групова, колективна. Суть роботи у проекті передбачала пошук студентами інформації, яка потім оброблялася,

систематизувалася, узагальнювалася, адаптувалася для подальшого використання ними у своїй майбутній педагогічній діяльності. Результатом роботи над проектом виступає конкретний кінцевий матеріальний продукт, наприклад, газета, листівка, виставка фото або малюнків, колективне панно, твір, комп'ютерна презентація, стаття у газету, реклама, віртуальний музей, фотоальбом, збірка власних творів, вистава, свято, концерт, рольова гра, тематична міні-збірка, сценка, дослідницька робота тощо). Робота над проектом закінчувалася презентацією його кінцевого продукту. Необхідно зазначити, що у професійній підготовці майбутнього вчителя до формування в учнів цілісної природничо-наукової картини світу нами передбачено обов'язкове вивчення проектних технологій, які пропонуються впроваджуватися в навчально-виховний процес початкової школи діючими навчальними програмами.

Важливе місце у підготовці студентів до формування в учнів цілісної природничо-наукової картини світу посідають різноманітні навчальні тренінги, проведення яких нами пропонується на заняттях з навчальних дисциплін циклу професійної та практичної підготовки ("Основи педагогічної майстерності", "Методика навчання природознавства", "Методика навчання предмета "Основи здоров'я"", "Методика навчання предмета "Я у світі""). У науковій літературі поняття "тренінг" здебільшого трактується як організаційна форма навчально-виховної роботи, яка, спираючись на досвід і знання її учасників, забезпечує ефективне використання різних педагогічних методів, зокрема, інтерактивних, за рахунок створення позитивної атмосфери в групі, та спрямовується на отримання сформованих навичок, життєвих та професійних компетенцій [3, с. 15]. Таким чином, тренінги належать до інтерактивних форм навчання, у процесі яких поєднуються пасивні, активні та інтерактивні методи навчання. Зокрема, на семінарських та практичних заняттях з навчальної дисципліни "Методика навчання предмета "Я у світі"" доцільними є тренінги на наступні теми: "Життєві цінності", "Права і обов'язки людини", "Сила слова. Навички спілкування", "Сім'я", "Здоровий спосіб життя", "Наркозалежність", "Алкоголь та алкогольна залежність", "Твоє життя – твій вибір", які сприяли підготовці майбутнього вчителя початкової школи до формування в учнів цілісного світорозуміння. Відтак, під час проведення тренінгів студенти мають можливість отримувати необхідні знання, уміння, навички; розвивають мотиваційні установки, що визначають поведінку в спілкуванні; формують необхідні життєві та професійні компетенції.

Зауважимо, що забезпечення готовності вчителя початкової школи до формування в учнів цілісної природничо-наукової картини світу потребує відповідного рівня підготовки викладачів ВНЗ до означеного аспекту діяльності, що включає бажання відстежувати інновації та здійснювати оцінку їх ефективності, спонукання до пошукової діяльності; сформованості світоглядних орієнтирів та ціннісно-мотиваційної сфери щодо потреби модернізації педагогічної освіти; розроблення зразків моделей професійної підготовки майбутнього вчителя до здійснення природничої освіти, апробації навчальних технологій; рефлексію та моніторинг викладачами результатів своєї педагогічної діяльності та навчальної діяльності студентів.

Висновок. Таким чином, використання інтерактивних технологій навчання в процесі підготовки майбутнього вчителя початкової школи, складовими яких є активні методи навчання (ігрові методи, навчальні дискусії, навчально-творчі завдання, тренінги, ділові ігри, кейс-метод, метод проектів), а також залучення студентів до студентського наукового товариства, предметних гуртків, зустрічі з провідними фахівцями і науковцями істотно підвищують ефективність професійної підготовки студентів, створює оптимальні умови для інтеграції студентів в професію, впливає на показники, що характеризують професійні критерії готовності вчителя початкової школи до формування в учнів цілісної природничо-наукової картини світу. З'ясовано, що інтерактивні технології навчання у підготовці майбутнього вчителя початкової школи до формування в учнів природничо-наукової картини світу мають великий освітній і розвивальний потенціал, забезпечуючи максимальну активність студентів у навчальному процесі, комплексну реалізацію навчально-пізнавальних, комунікативно-розвивальних та соціально-орієнтаційних завдань професійної підготовки вчителя початкової школи.

Використані джерела

1. Алексюк О.М. Педагогіка вищої школи України. Історія. Теорія: підруч. / О.М. Алексюк. – К.: Либідь, 1998. – 560 с.
2. Вербицкий А.А. Контекстный подход и теория контекстного обучения / А.А. Вербицкий. – М.: ИЦ ПКПС. – 2004. – 84 с.
3. Вчимося самостійності: навч.-метод. посіб. / [Ю.М. Галустян, А.В. Каравай, А.Б. Кочарян, Т.Д. Мельник]; за загал. ред. Т.П. Спіріної. – К.: Видавництво ФОРМ, 2011. – 212 с.
4. Коваль Л. В. Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи: технологічна складова: монографія / Л.В. Коваль. – Донецьк: Юго-Восток, 2009. – 375 с.
5. Мартиненко С. М. Діагностична діяльність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика: моногр. / С.М. Мартиненко. – К.: КМПУ ім. Б. Грінченка, 2008. – 434 с.

6. Сисоєва С. О. Інтерактивні технології навчання дорослих: навчально-методичний посібник / С.О. Сисоєва; НАПН України Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих. – К. : ВД "ЕКМО", 2011. – 320 с.
7. Татарчук О. Організація роботи зі студентами У ВНЗ I-II рівнів акредитації з предмета "Економіка підприємства" шляхом застосування інтерактивних методів / О. Татарчук // Нові технології навчання: наук.-метод. зб. – К. : Б.В., 2004. – С.227 – 233.
8. Хоружа Л. Л. Теоретичні засади формування етичної компетентності майбутніх учителів початкових класів: дис. ...доктора пед. наук: 13.00.04 / Хоружа Л.Л. – К., 2004. – 412 с.
9. Чобітько М. Г. Особистісно орієнтована професійна підготовка майбутнього вчителя: теоретико-методологічний аспект: [монографія] / М. Г. Чобітько; МОН України; АПН України; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – Черкаси : Брамо-Україна, 2006. – 478.

Khitra Z.

THE USE OF INTERACTIVE LEARNING TECHNOLOGIES IN THE PREPARATORY PROCESS OF THE FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS IN FORMING STUDENTS' NATURAL-SCIENTIFIC WORLD VIEW

The article deals with the problem of training a future primary school teacher in developing students' natural-scientific world view in higher education institutions of I-II levels of accreditation.

The peculiarity of training a future primary school teacher in higher educational institutions of I-II levels of accreditation is a combination of general education and professional qualification level of a "Junior specialist". Training future primary school teachers in forming students' natural and scientific world view in higher educational institutions of I-II levels of accreditation is considered to be a system, which includes natural-scientific, philosophical, psychological, pedagogical and methodological components. It is proved that training a primary school teacher in forming pupils' holistic natural-scientific world view should be based on continuity throughout the cycle of preparation in high school and needs to be developed in appropriate content, forms and methods, implementation of interactive learning technologies.

The characteristic of the basic concepts of the study was made; the problem of the formation of holistic world view of a primary school was analyzed; the current state of future primary school teacher training to form the holistic world view of students in higher education institutions of I-II levels of accreditation was studied out.

The author suggests to use elements of interactive technology: active methods and forms of training which are designed to form natural-scientific and methodical competence of a future primary school teacher. The main attention in the preparatory process of a future primary school teacher is given for educational discussions, trainings, business games, projects, educational and creative tasks. It was admitted that the effectiveness of the implementation of a future primary school teacher training in forming students' natural and scientific world view improves if there is a promotion of positive motivation of students' outlook and educational activities in primary school; usage of interdisciplinary connections in the process of teaching; realization of personal oriented approach to the students in the educational process. The main results of a research were implemented in the educational process of high school I-II levels of accreditation.

Key words: *interactive training, interactive technologies, active forms and methods of training, a future primary school teacher, natural-scientific world view, professional training.*

Стаття надійшла до редакції 11.04.2016 р.